

İcmal

V-VI siniflərdə məzmun standartlarına əsaslanan fiziki tərbiyə dərslərinin təşkili

Soltanov O.E.¹

¹Azərbaycan Dövlət Bədən Tərbiyəsi və İdman Akademiyası

Nəşr tarixi

Qəbul edilib 1 mart 2018

Dərc olunub: 5 iyun 2018

© 2018 ADBTİA. Bütün hüquqlar qorunur.

Açar sözlər: məzmun standartları, hərəki qabiliyyətlər, fiziki tərbiyə fənn kurikulumu.

Aktuallıq: Ümumi təhsilin mühüm komponentlərindən biri olan məzmun anlayışını açıqlamaq pedoqoji problem kimi həll etmək üçün ona müasir kontekstə yanaşmaq günün zəruri olan məsələlərindən vacib hesab edilir. Belə məsələlərdən biri ümumi təhsil pillələri üçün məzmun standartlarının xüsusiyyətləridir. Azərbaycan təhsili üçün standart onun pedoqoji müstəvidə şərh demək olr ki, yenidir. Xüsusilə ötən əsrin 90 illərindən pedoqoji aləmdə səslənməkdə olan bu söz ingilis mənşəli olub norma nümunə ölçü mənasında işlədilir. Azərbaycan dilinin izahlı lüğətində qeyd olunduğu kimi standart ingilis sözüdür. Yəni öz ölçüsünə formasına keyfiyyətinə görə tələbata cavab verən hər hansı bir nümunədir. Standart dərslərin təşkilində quqrulmasında onun həyata keçirilməsində tətbiq edilən formadır. Dünyada belə standartlar üç növə bölünür. Dövlət standartları, sahə standartları və Respublika standartlarının olduğu qeyd edilir, eyni zamanda da təhsil standartları barədə danışılır (1). Artıq ötən əsrin 70 illərindən başlayaraq təhsilin məzmununun standartlaşdırılması başqa sözlə təhsil standartlarının yaradılmasına təşəbbüs göstərilir. Dünyanın ABŞ, İngiltərə, Avstraliya, Kanada eləcə də Avropanın inkişaf etmiş ölkələrində təhsil standartlarının hazırlanmasına başlanılmışdır. Göründüyü kimi bu yanaşmada standartlar dövlətin təhsil normaları və əsas parametrlərdən biridir. Doğurdanda təhsil standartlarının yaradılmasında Dövlətin bu sahədə siyasətinin olması və ona ardıcıl olaraq xüsusi normalar çərçivəsində yanaşılması və istiqamət verilməsi təhsilin idarə olunması

baxımından məqsədə uyğun hal kimi dəyərləndirilir. Görünür elə bu səbəbdəndir ki, ölkənin 1992-ci ildən təsdiq edilmiş Təhsil Qanununun 7-ci maddəsində həmin məsələ barəsində xüsusi qeyd edilir. Belə ki, Təhsil haqqında qanuna dəyişiklik və əlavələr edilərək Azərbaycan Respublikasının Təhsil qanunu 19 iyun 2009-cu il qərarı ilə Azərbaycan Respublikasında dünya standartlarına müvafiq olan dövlət standartları tətbiq edilir. Yəni Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartları proqramları (kurikulumları) 3 iyun 2010-cu il sənədi qəbul edilərək əlavə edilir.

2005-ci ildən artıq müstəqil Azərbaycanın müxtəlif sahələrdə o cümlədən təhsildə özünə məxsus olan siyasəti müəyyənləşdirir ki, burada Dövlətin ümumi təhsil standartlarının Milli Kurikulum sənədinin müəyyənləşdirdiyi xüsusi olaraq vurğulanır. Belə ki, dövlət ümumi təhsil standartlarını müəyyən edir. Bütün təcürbi dərslər fənn kurikulumunun məzmun xətlərinin qarşılıqlı əlaqəsi üzərində qurulur. Dərstdə istifadə olunan vasitələr, metodlar məzmun xətlərinin reallaşmasına şərait yaradılmış dərslər və metodik vəsaitlər çap edilmişdir (2). Qeyd etmək istərdim ki, fiziki tərbiyə dərslərini məzmun standartlarından mövzuya uyğun seçərək reallaşdırılması ən vacib məsələlərdən biridir. Belə ki, hər bir dərslər informasiya təminatının verilməsi, bacarıq və vərdislərə yiyələnmə, planlaşdırılan hərəki qabiliyyətlərin inkişaf etdirilməsi və mənəvi-iradi xüsusiyyətlərin formalaşdırılması ardıcılığı ilə

tədris olunmalıdır. Dərsin strukturunun - dərstdə istifadə olunan oyunları təşkil etmək və aşağıdakı sxem üzrə qurulması tövsiyə olunur. keçirmək

Dərsin mövzusu illik planlaşmada tədris - şagird fəaliyyətini tənzimləmək və vahidi üçün ayrılmış vaxtda müvafiq olaraq qiymətləndirmək.

müəyyənləşdirilir. Nəzərə alsaq ki, hər bir tədris vahidində hərəkəti qabiliyyətlər bacarıq və vərdislərin formalaşdırılması, möhkəmləndirilməsi, təkmilləşdirilməsi və qiymətləndirilməsi mərhələləri nəzərdə tutulur. Belə ki, hər bir tədris vahidi üzrə göstərilən fəaliyyətlər üçün dərslər planlaşdırılmalıdır. Dərslərin sayı inkişafı nəzərdə tutulan hərəkəti qabiliyyətin xüsusiyyətindən asılı olaraq müəyyənləşdirilir.

Mövzu üzrə standartların müəyyən olunması aşağıdakı ardıcılıqla aparılır. Tədris vahidinə aid birinci dərslər məsələn qüvvə qabiliyyətini sağlamlığın möhkəmləndirilməsində, fiziki hazırlığın artırılması əhəmiyyətinə, hərəkətlərin icra üsuluna, şagird fəaliyyətinin təşkilinə, fiziki yükün icra ardıcılığı və intensivliyinə dair standartlar daxil edilir (3).

Tədris vahidinə aid sonrakı dərslərə isə hərəkəti qabiliyyətin inkişafına yönəlmiş fiziki yükə sıra və ümuminkişaf hərəkətləri, oyunlar, estafetlər, kombinə edilmiş estafetlər, xüsusi hərəkətlər və onun icra ardıcılığına və intensivliyinə, təşkilinə dair standartlar seçilir. Bununla yanaşı mövzudan və illik planlaşmada neçənci olmasından asılı olmayaraq bütün dərslərə mənəvi-iradi xüsusiyyətləri özündə əks etdirən standartlar daxil edilir.

Məqsəd: Dərsin mövzusunə aid əsas məsələnin ifadə olunmasıdır. Məsələn, sürət qabiliyyətinin tərkib komponenti olan hərəkətin reaksiya tezliyinin inkişafı üçün bu dərslərin hər birində dərslərin məqsədi hərəkətin reaksiya tezliyinin inkişaf etdirilməsi olacaqdır.

Dərsin vəzifələri: Dərsin məqsədindən, bu dərslərin tədris vahidinin reallaşdırılmasında neçənci olmasından, istifadə olunacaq resurslardan asılı olaraq müəyyənləşdirilir. Aşağıda göstərilirdiyi kimi:

- sürəti inkişaf etdirən oyunlar, hərəkətlər, estafetlər haqqında məlumat vermək.

Tədqiqatın təşkili və metodları: Bütün mövzular üzrə dərslərdə fənnin məzmun xətləri arasında əlaqə qurulmalıdır. Bu dərslərin pedaqoji təamlığının əsas amilidir.

İş forması: Dərsin məqsəd və vəzifələrindən asılı olaraq seçilir. Bir dərstdə bir neçə kollektiv, kiçik qruplarla, cütlüklərlə, fərdi və s. iş formasından istifadə oluna bilər.

İş üsulu: Dərstdə istifadə olunan metod, iş formasından asılı olmayaraq fiziki tərbiyə dərslərində istifadə olunan üsulların ardıcılığı aşağıdakı kimi olacaqdır: izah, nümayiş, təkrar, korreksiya, qiymətləndirmə.

Resurslar: Dərstdə istifadə olunan resurslar geniş əhəmiyyətə malik olub, həlli qarşıya qoyulan vəzifələrdən asılıdır. Bu resurslar iki qrupda təsnif oluna bilər:

1) Ümumi resurslar. Buraya bütün dərslərdə istifadə olunan sıra və ümuminkişaf hərəkətləri daxildir.

2) Xüsusi resurslar. Buraya dərslərin əsas hissəsi üçün seçilmiş hazırlayıcı, köməkçi, əsas hərəkətlər, eyni zamanda qiymətləndirmə normativlərinə daxil edilmiş hərəkətlər aiddir. Hazırlayıcı və əsas hərəkətlər struktur cəhətdən biri-birinə yaxın olmalıdırlar. Bu hərəkətlər fiziki tərbiyə fənninin tədris vahidlərinə müvafiq olaraq altı qrupda təsnif olunur. Sürət, sürət-güc, əyilgənlik, qüvvə, çeviklik, dözümlük.

Zəruri avadanlıq və ləvazimatlar: Dərsin məqsəd və vəzifələrinə müvafiq seçilir. Bu avadanlıqlar dərslərin əsas məqsədinin reallaşmasını təmin etmək iqtidarında olmalıdır.

Dərsin gedişi.

Giriş hissə-3-5dəq.

Bir cərgədə düzülüş, raport, motivasiya. Bu hissədə dərslərin məqsəd, vəzifələri, tədris vahidlərinin, hərəkəti qabiliyyətlərin sağlamlaşdırıcı, inkişafetdirici, tətbiqi xüsusiyyətləri, istifadə olunacaq resurslar, onların icra ardıcılığı və qaydaları, intensivliyi, fərdi və komandalı fəaliyyətin təşkili,

qiymətləndirmə meyarları haqqında məlumat verilir. Həmçinin dərsin əvvəlində motivasiya formalaşdırılır belə ki, şagirdlərə mövzuya uyğun məntiqi və idraki suallar verilərək dərsə maraq oyatmaqdan və cəlb etməkdən ibarətdir.

Hazırlayıcı hissə: 8-10 dəq. Bu hissədə əsas məqsəd şagird orqanizminin əsas hissədə yerinə yetiriləcək intensiv fiziki yükə hazırlamaqdır. Hərəkəti bacarıqlar: Sıra hərəkətləri: sıra fəndləri, irəliləmələr, düzülüş və yenidən düzülüşlər, seyrəlmələr, yeriş, qaçış, hoppanmalar.

ÜİH kompleksləri Ümuminkişaf hərəkətlərini irəliləmələr zamanı seyrəlməmiş sırada icrası məqsədəuyğun hesab edilir. Çünki bu dərsin motor sıxlığının yüksəldilməsinə imkan yaradır.

Əsas hissə: 20-25 dəq. Burada əsas məqsəd planlaşdırılan hərəkəti qabiliyyətin inkişafı üçün hərəkətlərin, oyunların, estafetlərin, xüsusi hərəkətlərin zəruri intensivlikdə yerinə yetirilməsidir. Bu zaman dərsin məqsədinin reallaşması adekvat hərəkətlərin seçilməsindən bilavasitə asılıdır.

Dərsin bu hissəsində fiziki yükün intensivliyi istifadə olunan resursların mümkün qədər çoxsaylı komandalar arasında yarış rejimində icrası ilə təmin olunur.

Tamamlayıcı hissə: 3-5 dəq. Bu hissənin məqsədi intensiv fiziki yükəndən sonra şagird orqanizminin bərpası məqsədi ilə əzələlərin boşaldılması və tənəffüs hərəkətlərindən istifadə və dərsin yekunlaşdırılmasıdır. Fərqlənən şagird və komandalar qiymətləndirildikdən sonra müəllim müşahidələri əsasında müəyyən etdiyi şagirdlərə fərdi ev tapşırıqları verir.

Bu baxımdan fiziki tərbiyə dərsləri standartlara əsasən keçirildikdə və ya səmərəli təşkil olunarsa, müasir tələblər baxımından yanaşıldıqda görünür ki, bu sahədə mövcud olan nəzəri və praktik dərslər şagirdlərin marağına səbəb olur. Qeyd etmək istərdim ki, fiziki tərbiyə fənn kurikulumu standartlarında məsələ belə qoyulur ki, tədris prosesində şagirdlər fiziki tərbiyə üzrə nələri bilməli və nəyi bacarmalıdırlar. Belə ki, fənn üzrə və təhsil pillələri üzrə qabaqcadan müəyyənləşdirilmiş təlim nəticələrinə nail olması göstərilir.

Müstəqil Respublikamızın ümumtəhsil məktəblərində, şagirdlər ən zəruri fiziki və iradi keyfiyyətlərə malik olmaq naminə fiziki tərbiyə və idman məşğələlərindən zövqünə və imkanına müvafiq şəkildə faydalanmalıdırlar. Fiziki tərbiyə dərslərində qarşıya qoyulmuş dövlət standartları və bu vəzifələri layiqincə yerinə yetirmək üçün şagirdlərin fəaliyyətini bu prosesdə düzgün və mütəşəkkil olaraq təşkil etmək vacib şərtlərdəndir. Tətbiq edilən yeni fiziki tərbiyə fənn kurikulumları və məzmun standartları onu göstərir ki, ümumtəhsil məktəblərində fiziki tərbiyə dərslərinin tədrisi daha da yaxşılaşır, müasir yönümlü dərslərin səmərəli təşkil olunmasına gətirib çıxarır. Bu baxımdan məktəbdə fiziki tərbiyə və idman işlərinin müasir tələblər baxımından həyata keçirilməsinin müxtəlif forma və metodları vardır. Tədris prosesində əsas biliklər sırasında duran tədris vahidləri və ayrı-ayrı hərəkəti qabiliyyətlərlə yanaşı atletika gimnastika, idman oyunları, elementlərinin proqram tələbləri baxımından şagirdlərə öyrədilməsi uşaqlarda fiziki tərbiyə dərslərinə motivasiyanın artması göstərilir. Onuda qeyd etmək istərdim ki, fənnin tədrisi zamanı şagirdlərə hərəkəti əyani göstərməkdən əvvəl onun haqqında izahat vermək, hərəkəti hissə- hissə göstərmək, sonra isə onu bütövlükdə nümayiş etdirmək lazımdır. Bütün bunlar fiziki tərbiyə dərslərinin maraqlı olmasına şagirdlər tərəfindən hərəkətlərin şüurlu şəkildə yerinə yetirilməsinə imkan yaradır. Bir sevindirici məsələni də qeyd etmək istərdim ki, müstəqilliyimizin bugünkü dövründə fiziki tərbiyə dərslərlərinin və müəllim üçün metodik vəsaitlərin olması məktəblərdə fiziki tərbiyə və idman məşğələlərinin səmərəli təşkil etməsinə müsbət təsir göstərir. Bu baxımdan fiziki tərbiyə dərslərində şagirdlərin zehni və hərəkəti fəaliyyətini təşkil etmək üçün yaxşı imkanlar vardır. Bunun üçün hər bir müəllim mövcud olan imkanlardan səmərəli istifadə etməli, özünün pedaqoji ustalığını müntəzəm olaraq artırmalı, eləcədə öz işlərinə tələbkarlıqla və yaradıcılıqla yanaşmalıdır.

Nəticə: Hər şeydən əvvəl, məzmun standartları əsasında qurulan fiziki tərbiyə

dərsləri elə təşkil edilməlidir ki, şagirdlərin hərəkəti fəaliyyətinin və mənəvi iradi keyfiyyətlərinin inkişaf etdirilməsinə geniş şərait yaratmış olsun. Burada müəllimin nəzəri hazırlığı, pedaqoji, metodiki ustalığı, nəhayət dərəcə əvvəlindən axıra kimi məqsədyönlü və mütəşəkkil keçirilməsi xüsusi rol oynayır. Yeni dərəcə əvvəlki dərslərin davamı olmalı, sonrakılar isə növbəti dərəcə üçün özlü təşkil etməlidir. Öyrədilən fiziki hərəkətlərin şagirdlərin yaşına uyğun olması çox vacibdir. Əvvəla şagirdlər hərəkətləri icra etməkdən qorxmur, ona inamla yanaşırlar. Bu bir tərəfdən şagirdlərin tapşırıqları yerinə yetirmələrinə imkan verir, onların həm dərəcə olan marağını, həm də ona şüurlu münasibətini artırır, digər tərəfdən isə dərəcə şagirdlərin emosionallığını yüksəldir. Bu baxımdan aşağıdakı təklifləri nəzərə çatdırmaq istədim:

1. Fiziki tərbiyə müəllimləri, eləcə də ibtidai sinif müəllimləri fiziki tərbiyə üzrə standartlara istinad edərək dərslərini qurmalıdırlar.
2. Fiziki tərbiyə fənn kurikulumlarında təqdim olunan metod və üsullarla aparılan dərəcə prosesi şagirdyönümlülüyə, inkişafyönümlülüyə, təlimin təşkili prinsiplərinə cavab verməlidir.
3. Fiziki tərbiyə fənn kurikulumlarında təqdim olunan dərəcə nümunələri, müəllim üçün vəsait və dərəcəliklər müəllim və şagird fəaliyyətinin istiqamətləndirilməsində əsas rol oynayır. Müəllimlər bu dərəcə nümunələrinə istinadən fəaliyyətlərini yaradıcı şəkildə qura bilərlər.
4. Fiziki tərbiyə fənn kurikulumlarının mahiyyəti və xüsusiyyəti ilə bağlı Milli Kurikulumda ifadə olunmuş ümumi təlim nəticələri müəllimlər tərəfindən standart əsasən qurularaq nəticələrə əsaslanmalıdır.

Ədəbiyyatlar:

1. Azərbaycan Respublikası Ümumi Təhsilin Milli Kurulumu», Bakı-2012 səh. 34-65
2. A.Q. Abiyev, F. A. Hüseyinov və b. «Bədən tərbiyəsi fənni üzrə standart, Kamran MMC, Bakı- 2005 səh.75

3. Fiziki tərbiyənin V-VIII siniflərində planlaşdırılması və qiymətləndirilməsi Bakı-2015. Metodik vəsait